

УДК: 94(477) «1939/1943»:070

Т. В. Романенко

**РАДЯНСЬКА ПРЕСА В УКРАЇНСЬКІЙ РСР НА ПОЧАТКУ
ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ТА В РОКИ НАЦИСТСЬКОЇ
ОКУПАЦІЇ (1939 – ПЕРША ПОЛОВИНА 1943 РР.)**

Вивчення історії преси періоду Другої Світової війни є проблемою надзвичайно актуальною, проте малодослідженою. В українській історіографії немає ґрунтовних праць, присвячених цій проблемі. Робота періодичних видань даного періоду вивчалася опосередковано у контексті інших наукових завдань [29; 34; 35; 37; 40; 41; 42 та ін.].

Ще за радянських часів з'явилися перші спроби осмислення та дослідження діяльності радянської преси в Українській РСР в роки Другої Світової війни [22; 28; 31; 43; 44 та ін.]. В сучасній історичній науці дана проблема викликає інтерес. Дослідники присвячують свої наукові розвідки вивченню даного питання [27; 29; 30; 35; 36; 38; 45 та ін.]. Важливим джерелом при вивченні заявленої проблеми є радянські періодичні видання [23–26; 32–33 та ін.] та документи, що зберігаються в державних архівах України [1–21 та ін.].

Метою даної наукової розвідки є з'ясування особливостей функціонування радянської преси в Українській РСР на початку Другої Світової та роки німецької окупації.

На сторінках газет проводилась активна патріотична пропаганда. Наголошувалось на необхідності бути пильними та бути готовими щомиті стати на захист батьківщини. Більшість публікацій переконували читачів в непереможності і надзвичайній бойовій підготовці Червоної Армії. Основними критеріями оцінювання друкованих видань стало коливання політичного курсу радянської влади. Вже з 30-х років усі періодичні видання набули одноманітного схвального тону зі стилістичними штампами «під мудрим керівництвом вождя всіх народів товариша Сталіна», «під проводом Комуністичної партії і Радянського уряду» «радянський народ вийшов на нові рубежі комуністичного будівництва» тощо. Основною тезою було те, що ніде в світі людина не має такого щасливого життя, як в «Країні Рад».

У 1939 р. відбувається розширення мережі газет і журналів на території УРСР. Наприкінці 1938 – на початку 1939 рр. було створено Кіровоградську, Запорізьку та Сумську області, а відтак виникали нові обласні й районні газети [1, с. 21]. Нові обласні щоденні газети розпочали видаватись з 20 січня 1939 р. [1, с. 57]. Наприкінці року в новостворених областях України було організовано обласні комсомольські газети [4, с. 257]. 10 січня 1939 р. Політбюро ЦК КП(б)У ухвалило реорганізувати журнал «Український фольклор» у часопис

«Народна творчість» – орган управління мистецтв при РНК УРСР та Інституту фольклору при Академії наук УРСР, з накладом 5 000 примірників, обсягом 6 друкованих аркушів, періодичністю 6 разів на рік [1, с. 19–20].

10–12 січня 1939 р. в Києві в редакції газети «Радянська Україна» відбулась республіканська нарада редакторів щоденних газет. Учасники ухвалили текст відкритого листа «До робсількорів і редколегій стінних газет, до працівників преси Радянської України». В ньому констатувалися розквіт низової преси та зростання армії робсількорів як «результат дальшого згуртування широких народних мас навколо славної партії Леніна-Сталіна». Були наведені приклади успішної роботи низових періодичних видань. В листі закликали працівників республіканських газет «іще тісніше згуртуватися навколо більшовицької партії і великого Сталіна». Редакції відповідних видань Грузинської і Білоруської РСР закликали до розгортання соціалістичного змагання серед робсількорів трьох республік [32].

Від 1 березня 1939 р. деякі міські газети зливалися з обласними, припинивши самостійний вихід. Так, газета «Зірка» зливалась з «Дніпропетровською Правдою», київські газети «Більшовик» та «Пролетарська правда», «Сталінський робітник» зливалась з «Соціалістичний Донбас», «Харківський робітник» – з «Червоний прапор». В лютому цього ж року в Києві було припинено видання газет «Шахіст» та «Радянський спорт». Встановлено періодичність виходу газети «Безбожник» – три рази на місяць та газети «Колгоспник Донеччини» – 180 разів на рік [1, с. 125]. 27 березня 1939 р. Політбюро ЦК КП(б)У видало постанову «Про організацію сільськогосподарської газети в Україні». З 1 квітня 1939 р. розпочалось видання газети «Колгоспник України» орган Наркомзему УРСР, українською мовою накладом 300 000 примірників [2, с. 28]. 16 квітня ЦК КП(б)У обговорювало питання про мережу газет, їх наклади та періодичність. Було ухвалено відхилити всі клопотання про збільшення тиражів і форматів газет на перше півріччя 1939 р. [3, с. 21–22]. 18 квітня побачив світ перший випуск газети «Червона Армія» (російською мовою). Редакція газети отримала численні привітання, зокрема і від Наркома оборони СРСР К. Ворошилова [25].

8 квітня 1939 р. у редакції газети «Комуніст» відбулись загальноміські збори активу преси. 40 делегатів заслухали доповідь редактора газети «Радянська Україна» Прожогіна по підсумки XVIII з'їзду ВКП(б) та обговорили «завдання у справі виховання трудящих мас у дусі соціалістичного патріотизму» [23].

Рішенням від 23 квітня 1939 р. ЦК КП(б)У зобов'язав пресу широко висвітлювати хід святкування 125 річниці з дня народження Т. Г. Шевченка, зокрема, роботу пленуму Спілки радянських письменників СРСР у Києві 4–8 травня 1939 р. Також пресу зобов'язували звернутись до ЦК ВКП(б) з клопотанням про видання

редакцією «Літературної газети» під час пленуму щоденного випуску газети, а правлінням Союзу радянських письменників України бюлетеня [3, с. 31].

23 серпня 1939 р. Радянський Союз і Німеччина підписали Пакт про дружбу та ненапад. Радянське керівництво вимушене було швидко згортати антинацистську пропаганду. До самого нападу нацистської Німеччини на Радянський Союз сталінське керівництво приклало усі зусилля, щоб запевнити населення про неухильне дотримання пакту про ненапад СРСР і Німеччини, незважаючи на атмосферу очікування війни між ними. Офіційні засоби масової інформації пропагували дружні стосунки з Німеччиною. Вилучалась і заборонялась вся антифашистська література.

Український народ включився у нову світову війну одним з перших. 1 вересня 1939 р. розпочалися запеклі бої на німецько-польському фронті, а 17 вересня Червона армія розгорнула так званий «визвольний похід» на захід, взявши, згідно з планом «Молотова–Ріббентропа» участь у розподілі Польщі. Всьому процесу переведення соціально-політичного життя краю на радянсько-сталінський спосіб життя потрібні були нові відносини в сфері масової інформації. У 1939 р. відбувається розбудова радянської мережі газет і журналів на території західної України. Почали виходити об'єднані органи обласних та міських партійних комітетів «Радянська Волинь», львівська «Вільна Україна», тернопільська «Вільне життя», станіславська «Радянська Україна», дрогобицька «Більшовицька правда».

Після приєднання Північної Буковини та Бессарабії, у Чернівцях почалося видання обласної «Радянська Буковина». Швидко розгорнулася мережа районних газет з назвами, механічно перенесеними з Східної України, зміст яких був чужим і незрозумілим галичанам: «Сталінська перемога» (Рава-Руська), «Червоний прапор» (Коломия) тощо. 1 липня 1940 р. в Кишиневі виходять перші номери газет «Бессарабська правда» російською мовою та «Радянська Бессарабія» румунською мовою. В них публікувалися резолюції мітингів, листи трудящих, з глибокою подякою «радянському урядові і товаришеві Сталіну за визволення від румунського іґа» [26]. У липні 1940 р. було дозволено видання двох комсомольських газет у Кишиневі – «Комсомолец Молдови» та в Чернівцях «Комсомолец Буковини», періодичністю 15 номерів на місяць [7, с. 67–68]. Постановою ЦК КП(б)У від 29 серпня 1940 р. було дозволено створення обласних газет у Аккерманській і Чернівецькій областях. Аккерманську повітову газету «Прапор Рад» було реорганізовану в обласну – орган обласного і міського комітетів КП(б)У і облвиконкому. Чернівецьку повітову газету «Радянська Буковина» також реорганізовано в обласну [8, с. 22]. Періодичність газет встановлювалась 6 разів на тиждень, накладом по 30 000 примірників. З 15 січня 1941 р. ЦК КП(б)У просив дозволити видання в Чернівцях молдавською мовою щоденну газету орган Чернівецького міського і обласного комітетів

КП(б)У і обласної ради депутатів трудящих «Адеверул Большевік» [11, с. 39].

Наприкінці 1939 р. в новостворених областях західної України було організовано обласні комсомольські газети. Всі газети мали видаватись українською мовою періодичністю 15 разів на місяць [4, с. 256–257]. В 1939 р. почалося видання політичного журналу ЦК КП(б)У «За більшовицьку пропаганду і агітацію», республіканської газети «Колгоспник України» [39].

16 грудня 1939 р. Політбюро ЦК КП(б)У обговорило питання про видання газетами «Комуніст» і «Радянська Україна» спеціальних номерів, присвячених 60-ти річчю з дня народження товариша Сталіна. Редакторам газет доручили підготувати і видати 21 грудня спеціальні номери газет з публікаціями про життя і діяльність Сталіна [5, с. 108–109]. 20 грудня було затверджено текст привітання [5, с. 121]. 25 грудня у газеті «Правда» було опубліковано відповідь Й. Сталіна на надіслане Й. Ріббентропом привітання [39].

На початку 1940 р. ЦК КП(б)У дав дозвіл Спілці радянських письменників на видання в м. Львові журналу «Новели і мистецтво» накладом 8 000 примірників періодичністю 24 рази на рік. Також було реорганізовано газету для малописьменних «Шлях до знання». На цій основі створили республіканську учительську газету «Народна освіта» як друкований орган Народного Комісаріату освіти УРСР і Центрального комітету професійних працівників початкових середніх класів, накладом 80 000 примірників періодичністю 5 разів на місяць [6, с. 83–84]. Рішенням ЦК ВКП(б) від 10 серпня 1940 р. Львівському Обкому КП(б)У було дозволено видавати газету «Червоний Штандарт» польською мовою і збільшити тираж до 50 тисяч примірників. Для львівської обласної газети «Вільна Україна» встановлювався тираж 50 000 примірників. А також було ухвалено рішення видавати у Львові раз на три місяці польською мовою збірник «Літературний альманах» – орган Спілки радянських письменників. На початку вересня ЦК КП(б)У дозволив архівному відділу НКВС видавати українською мовою журнал «Радянський архів», періодичністю 4 рази на рік, накладом 3 000 примірників [8, с. 106]. Наприкінці місяця було збільшено наклад газети «Дер Штерн» на 10 000 примірників. У Львові було організовано дитячий журнал «Сталіновська зміна» польською мовою орган ЦК ЛКСМУ накладом 10 000 примірників, періодичністю 12 разів на рік [10, с. 1]. Також було припинено видання газети польською мовою «Голос Радзецькі» з 1 січня наступного року, проте було збільшено наклад газети «Червоний Штандарт» на 10 000 примірників [10, с. 2].

У грудні 1940 р. було реорганізовано журнал «За більшовицьку пропаганду і агітацію», на його базі було створено журнал «На допомогу агітатору». Він мав виходити 3 рази на місяць накладом 100 000 примірників, українською мовою [9, с. 139]. Було реорганізовано у щомісячний літературно-публіцистичний журнал «Радянська Україна»

орган Спілки Письменників України «відірваний від письменників і літератури» журнал «Літературна критика». Редакції журналів «Радянська література», «Радянська Україна». «Літературний журнал», «Советіше літератур», «Молодий більшовик», «Література і мистецтво», «Комуніст», «Радянська Україна», «Вісті», «Комсомолец України», «Сталінське плем'я», «Дер Штерн» і редакції всіх обласних, наукових і виробничо-галузевих газет зобов'язали створити в журналах відділи критики й бібліографії. Критично-бібліографічні відділи загальнополітичних газет та журналів повинні були поряд із друком рецензій і бібліографічних нотаток про окремі книги, систематично робити огляд літератури по окремих галузях. Редакції теоретичних, загальнополітичних журналів «Більшовик України», «Партробітник України», «Комсомольський пропагандист» окрім публікації критичних статей і рецензій на найпопулярніші книги, на своїх сторінках мали друкувати огляди літератури, розрахованої на читачів цих журналів [10, с. 63]. З 1 січня 1941 р. Доцільним ЦК КП(б)У визнано видання «Відомостей Верховної Ради УРСР» для опублікування в них законів, інформаційних повідомлень, матеріалів, що роз'яснювали суть і порядок застосування законів ухвалених Верховною Радою УРСР [11, с. 4]. На початку січня ЦК КП(б)У ухвалив рішення видавати з 1 лютого, як додаток до журналу «Більшовик України», лекцій в допомогу вивчаючим марксизм-ленінізм по серіях: історія, економіка, філософія, природознавство, література та мистецтво. Періодичність видання лекцій по всіх п'яти серіях встановлювалась 2 рази на місяць, тиражем 50 000 примірників [11, с. 16].

Збільшуються накладі вже існуючих обласних газет. Наприклад, тираж Станіславської обласної газета «Радянська Україна» збільшився втричі – до 30 000 примірників, а Тернопільська обласна газета «Вільне життя» збільшила свій наклад з 15 000 до 25 000 примірників [9, с. 112].

В лютому 1941 р. було припинено видання газети «Вісті Рад депутатів трудящих УРСР», натомість, збільшувався наклад газет «Комуніст» на 30 000 та «Радянська Україна» – на 50 000 примірників [12, с. 50]. Також було організовано журнал сатири і гумору «Перець» [12, с. 57]. ЦК КП(б)У звертається до ВКП(б) з проханням затвердити видання комсомольських газет в західних областях УРСР («Млодзек Сталіновска» – Львів, польською мовою; «Більшовицька зміна» – Тернопіль, «Більшовицька молодь» – Станіслав, «Молодий Більшовик» – Рівне, «Більшовицьке плем'я» – Дрогобич, українською мовою; «Ленінська зміна» – Ізмаїл, російською мовою) [13, с. 12] та газети «Правда Большевицка» – орган Тернопільського обкому і міськкому КП(б)У і обласної Ради трудящих польською мовою [13, с. 18]. У квітні ЦК КП(б)У дозволив видання у Львові літературно-художній альманах єврейською мовою 3 рази на рік, газети єврейською мовою «Дер ройтер штерн» (орган Львівського обкому міськкому КП(б)У і обласної Ради

трудящих), а також дитячого журналу «Червоні квіти» українською мовою (орган Львівського обкому ЛКСМУ) [13, с. 24–25].

На початок Великої Вітчизняної війни (1941 р.) в Україні видавалося 1 579 різних газет, загальним тиражем 5 000 000 примірників і 83 журнали тиражем 200 000 примірників.

Для окупованої території України в роки війни час було видано 546 назв листівок, загальним тиражем 326 160 000 примірників. Ця статистика не враховувала центральних і республіканських газет, закинутих в тил, а також листівок, виданих партизанськими загонами і підпільними партизанськими організаціями [19, с. 64].

В перші дні війни редакції перебудовували роботу на новий лад. «Все для фронту, все для перемоги!» – це гасло визначило життя радянських людей на чотири довгих роки. Основними тематичними напрямками місцевої преси стали повідомлення з фронтів, пропаганда справедливого характеру війни, розгортання мобілізаційних ресурсів, переведення промисловості на виробництво військової продукції, евакуаційні проблеми. У діючій армії почали розгортатися фронтові, армійські, дивізійні газети, штати яких комплектувалися з робітників місцевих органів преси. Типові назви цих російськомовних газет – «За Батьківщину!», «В бій», «За перемогу!». Номери армійських газет цього періоду – це суміш з партійних передовиць, описання боїв, повідомлень Совінформбюро про становище на фронтах, інформація про життя тилу, міжнародні події. З текстів обов'язково вилучалися цензурою будь-які подробиці, що могли б розкрити військові таємниці.

У 1941 р., з початком захоплення України німецько-фашистськими загарбниками, разом з евакуацією людей і матеріальних цінностей з України за Урал і в Середню Азію були евакуйовані і багато ЗМІ, друкарень, які на час евакуації підпорядковувались місцевим органам цензури. Формат республіканських газет «Комуніст», «Радянська Україна», «Комсомолец України», «Сталінське плем'я» і «Дер Штерн» з 25 червня 1941 р. зменшувався в двічі. Скорочувалась періодичність виходу газет «Колгоспник України» і «Тваринництво України» до двох раз на тиждень. Формат всіх обласних партійних і комсомольських газет зменшувався в два рази [14, с. 28].

У перші тижні війни гітлерівці захопили західну Україну, а в перші її місяці зайняли значну її східну частину. Випуск партійно-радянських газет на цей час на теренах східної України припинився повністю, за виключенням листівок підпільників та друкованих видань крупних партизанських з'єднань під командуванням Ковпака, Федорова тощо.

У Саратові в 1942 р. видавалося 2 українські газети: «Комуніст» і «Радянська Україна». Планувалося розпочати тут і видання журналу «Радянська Україна». В Уфі видавалися газета «Література і мистецтво» і журнал «Українська література» [18, с. 55]. З 31 березня поточного року видання газети «Радянська Україна» переводилось з Саратова до

Ворошиловграда. З 1 квітня встановлювався тираж газет «Комуніст» 80 000 примірників, «Радянська Україна» – 50 000 примірників і «Ворошиловградська Правда» – 25 000 примірників [15, с. 5]. Проте через гострий дефіцит паперу і труднощі його транспортування ЦК КП(б)У 20 квітня ухвалив рішення про скорочення обсягу, тиражів і періодичності газет УРСР, відповідно до постанови ЦК ВКП(б) від 5 квітня 1941 р. Видання газет «Ворошиловградська Правда», «Соціалістична Харківщина», «Комуніст» і «Радянська Україна» переводилось на дві полоси. Тиражі газет зменшувались: «Комуніст» до 65 000 примірників, «Радянська Україна» – до 35 000, «Ворошиловградська Правда» – до 20 000, «Соціалістична Харківщина» – до 10 000. Ворошиловградський і Харківський обкоми КП(б)У зобов'язали переглянути мережу, тираж і періодичність міських і районних газет з метою подальшого скорочення споживання паперу [15, с. 9].

Було змінено структуру управління засобами масової інформації: керівні функції були передані Управлінню пропаганди й агітації ЦК ВКП(б), яке направляло до редакцій численні й дуже детальні інструкції: про що писати, як само писати, на які особливості теми звертати увагу. У них часто містився й аналіз номерів окремих газет з типовими помилками.

У листі Управління пропаганди й агітації від 3 березня 1942 р. «Про роботу районних газет» поруч з турботами, пов'язаними з воєнним часом, вперше за місяці війни наголошувалося й на необхідності для загальнополітичних видань приділяти увагу роботі кооперації, їдалень, лікувальних закладів.

В травні 1942 р. секретар Сталінського обкому КП(б)У звертається до Д. Г. Коротченка, секретаря КП(б)У, з проханням відновити випуск обласної газети «Соціалістичний Донбас» на базі газети «Ворошиловградська правда», оскільки в Сталінській області не було необхідної техніки [18, с. 29–30]. Одразу з'являються звернення, проекти постанов про відновлення діяльності українських газет і журналів на звільнених територіях. Всі подібні звернення надсилалися до Москви голові Уповноваженого РНК по охороні військових таємниць у друці Н. Садчикову. Рішення про доцільність виходу тих чи інших видань, про збільшення тиражу видань приймалися у Москві.

Наприкінці серпня цього ж року встановлювався новий наклад для газет «Комуніст» – 30 000 примірників і «Радянська Україна» – 20 000 примірників. Весь тираж газет мав розповсюджуватись, переважно, по передплаті. З вересня 1942 р. було організовано видання щомісячного громадсько-політичного журналу «Радянська Україна», накладом 8 000 примірників [15, с. 199]. В жовтні газету «За Радянську Україну», призначену для населення тимчасово окупованої території України, було перетворено в орган ЦК КП(б)У [15, с. 208]. В листопаді 1942 р. в Харкові розпочала вихід газета «Література і мистецтво» – орган Союзу

Радянських письменників УРСР та Управління у справах мистецтв УРСР [21, с. 13] періодичністю 4 рази на тиждень накладом 10 000 примірників. Збільшується обсяг журналу «Українська література» з 7 до 12 аркушів, а наклад з 3 000 до 6 000 примірників [17, с. 45].

Для населення окупованої території України під час Великої вітчизняної війни друкувалися і розповсюджувалися листівки. Видавництво «Радянська Україна» з червня 1941 р. і в 1942 р. видало близько 400 листівок тиражем 192 100 примірників. Окремо було видано і поширено серед населення 370 номерів газет-листівок «Комуніст» та «Радянська Україна» російською мовою накладом 5 430 000 примірників. За 1942–1943 рр. Українське видавництво ЦК КП(б)У видало понад 200 листівок, загальним накладом в 4 200 000 примірників. Таким чином, за два з половиною роки Великої Вітчизняної війни було видано і поширено понад 1 000 назв листівок, загальним накладом 252 330 000 примірників [21, с. 34].

На окупованій території України, згідно з відомостями, що надходили до Управління пропаганди і агітації в липні – листопаді 1943 р., видавалося не менше 9 підпільних і партизанських друкованих видань. Наприклад, у загоні Ковпака видавалася газета «Партизан України», у загоні Куманька – газета «Червоний партизан», видавалися газета і в загонах Сабурова, Мельникова та Патуржанського. ЦК КП(б)У організував видання «Комуніст» для випуску газет-листівок на території Чернігівської області. Чернігівським обкомом КП(б)У з грудня 1943 р. видавалася підпільна газета «Більшовик», Житомирським – газета «Червоне Полісся». Багато партизанських загонів видавали листівки для поширення серед населення. Так, загін Федорова на 1 листопада 1942 р. видав 83 друковані листівки накладом понад 500 000 примірників. Деякі загони також систематично видавали «Інформаційні листки», в яких коментували повідомлення Радянського інформбюро та телеграми про найважливіші події в СРСР, в Україні та світі. Більш-менш регулярно видавалися в партизанських загонах «стінні газети» і «Бойові листки». В підрозділі ім. Калініна (загін Федорова) в першому взводі першої роти до середини 1943 р. було видано 24 бойові листки. В другому взводі цієї роти – 23 листки і в третьому взводі – 26 листків. В третій роті підрозділу ім. Чапаєва вийшло 45 бойових листків. Тільки в загоні Федорова випускалося 14 стінних газет і бойових листків [20, с. 12–12 зв.].

У квітні 1943 р. відбувається чергове скорочення тиражів і періодичності газет у відповідності з постановою РНК СРСР від 22 лютого 1943 р. у зв'язку з гострою нестачею паперу. Тираж газети «Радянська Україна» українською мовою скорочувався з 100 000 до 90 000 примірників, а тираж газети «Радянська Україна» російською мовою скорочувався з 50 000 до 45 000. Кількість виходів газети зменшувалася з 6 до 5 разів на тиждень. Періодичність міських і районних газет встановлювався 5 разів на тиждень, а районних – один раз на тиждень [16, с. 10].

В другій половині 1943 р. внаслідок наступу Червоної армії від фашистських завоюників було звільнено майже всі райони лівобережної України. Відтак відбувається відновлення діяльності всіх державних і партійних структур, в тому числі і республіканського Головліту УРСР. Друге півріччя 1943 р. стало періодом «масового відновлення республіканської преси» [21, арк. 12].

Історичне тло розвитку української преси часів Другої світової війни ще й досі викликає ідеологічні суперечки, й доволі гострі. Незважаючи на атмосферу очікування війни, напад гітлерівської Німеччини для переважної більшості радянського населення виявився психологічним шоком. Радянська пропаганда, яка своїми кардинальними змінами протягом другої половини 30-х років дезорієнтувала населення, стала одним з серйозних чинників духовної небезпеки країни, а отже – однією з причин невдач на початку війни. Можна зробити висновок, що преса в СРСР і, зокрема в УРСР, в період Другої Світової війни, як і вся країна, працювала на потреби фронту. Забезпечувала ідеологічну підтримку радянській владі в тилу і на окупованих територіях.

Список використаної літератури

1. **Центральний** державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України), ф. 1, оп. 6, спр. 508, 140 арк.
2. **ЦДАГО** України, ф. 1, оп. 6, спр. 509, 135 арк.
3. **ЦДАГО** України, ф. 1, оп. 6, спр. 510, 159 арк.
4. **ЦДАГО** України, ф. 1, оп. 6, спр. 513, 158 арк.
5. **ЦДАГО** України, ф. 1, оп. 6, спр. 516, 259 арк.
6. **ЦДАГО** України, ф. 1, оп. 6, спр. 576, 94 арк.
7. **ЦДАГО** України, ф. 1, оп. 6, спр. 583, 158 арк.
8. **ЦДАГО** України, ф. 1, оп. 6, спр. 586, 156 арк.
9. **ЦДАГО** України, ф. 1, оп. 6, спр. 588, 176 арк.
10. **ЦДАГО** України, ф. 1, оп. 6, спр. 589, 126 арк.
11. **ЦДАГО** України, ф. 1, оп. 6, спр. 637, 99 арк.
12. **ЦДАГО** України, ф. 1, оп. 6, спр. 644, 228 арк.
13. **ЦДАГО** України, ф. 1, оп. 6, спр. 645, 165 арк.
14. **ЦДАГО** України, ф. 1, оп. 6, спр. 649, 107 арк.
15. **ЦДАГО** України, ф. 1, оп. 6, спр. 680, 216 арк.
16. **ЦДАГО** України, ф. 1, оп. 6, спр. 686, 129 арк.
17. **ЦДАГО** України, ф. 1, оп. 6, спр. 692, 196 арк.
18. **ЦДАГО** України, ф. 1, оп. 23, спр. 67, 100 арк.
19. **ЦДАГО** України, ф. 1, оп. 6, спр. 856, 275 арк.
20. **ЦДАГО** України, ф. 1, оп. 70, спр. 131, 12 арк.
21. **ЦДАГО** України, ф. 1, оп. 70, спр. 235, 89 арк.
22. **Бойко Ю.** "Українське слово" у 1941 році / Ю. Бойко // Вибране. – Гейдельберг, 1990–. – Т. 4. – С. 276–288.
23. **Вісті ВУЦВК.** – 1939. – 18 квітня.
24. **Вісті ВУЦВК.** – 1939. – 8 квітня.
25. **Вісті ВУЦВК.** – 1939. – 9 квітня.
26. **Вісті ВУЦВК.** – 1940. – 2 липня.
27. **Гриневич В. А.** Україна: хроніка ХХ століття: довідкове видання. Рік 1940 / В. А. Гриневич. – К. : Інститут історії України, 2009. – 234 с.
28. **Івлєв І. О.** Контрпропаганда підпільників і партизанів на окупованій радянській території (1941–1944 рр.) / І. О. Івлєв, А. Ф. Юденков // Укр. іст. журн. – 1985. – № 6. – С. 42.
29. **Колісник Ю.** Дезінформаційна функція преси УРСР (міжнародний аспект) / Юрій Колісник // Вісник

Львів. УНТУ – 2006. – Вип. 28. – С. 225–238. 30. **Луцький О. І.** Офіційна україномовна преса Галичини періоду німецької окупації (1941–1944 рр.): умови і проблематика публікацій / О. І. Луцький // Українська періодика: Історія і сучасність. Доповіді і повідомлення третьої Всеукр. наук.-теор. конф. 22–23 груд. 1995 р. – Л., 1995. – С. 107.

31. **Мальчевський І.** Українська преса під німецькою окупацією / І. Мальчевський // На зов Києва: Український націоналізм у II світовій війні: 36. статей, спогадів і документів. – Торонто; Нью-Йорк: Новий шлях, 1985. – С. 291–295. Список 102 газет. 32. **Робсількор.** – 1939. – № 4. – С. 2–4. 33. **Робсількор.** – 1939. – № 3. – С. 46–48. 34. **Романенко Т. В.** Радянська цензура друкованих періодичних видань УРСР у роки Другої Світової війни / Т. В. Романенко // Вісник Державної академії керівних кадрів культури та мистецтв. – К., 2011. – Вип. 4. – С. 235–238.

35. **Сегеда С. П.** Радянська військова преса на території України в роки Другої світової війни / С. П. Сегеда // Гілея: науковий вісник. – К., 2011. – Вип. 44 (2). – С. 156–162. 36. **Смірнова В. І.** Колекція підпільно-партизанської преси України 1941–1944 рр. / В. І. Смірнова // Архіви України. – 2010. – № 5. – С. 118–133. 37. **Тимошик М.** Видавнича справа в країні за радянської доби (1920–1990): орг. аспект / М. Тимошик // Вісн. кн. Палати. – 2004. – № 2. – С. 40–50. 38. **Титаренко Д.** Офіційна преса Донеччини в період німецько-фашистської окупації (1941–1943 рр.) // 36. праць науково-дослідного центру періодики / ЛНБ ім. В. Стефаника. – Л., 2000. – Вип. 8. – С. 202–204. 39. **Україна: Хроніка ХХ століття. Рік 1939: Довід. вид.** / [упоряд. В. Гриневич]. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2007. – 227 с. 40. **Федотова О. О.** Контроль друкованої продукції в Україні під час Великої вітчизняної війни 1941–1945 років / О. О. Федотова // Українознавство. – 2008. – № 1. – С. 116–120.

41. **Федотова О. О.** Політична цензура друкованих видань в УСРР–УРСР (1917–1990 рр.) / О. О. Федотова ; НАН України, Ін-т політ і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса. – К. : Парлам. вид-во, 2009. – 350 с. 42. **Федотова О.** Цензура друкованих видань в Україні під час Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років / О. Федотова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – К., 2006. – Історія. – Вип. 87–88. – С. 57–60. 43. **Чайковський І.** Українські періодичні видання в Другій світовій війні, 1939–1945 / Ред. і доп. М. Кравчук. – Філадельфія: Київ, 1976. – 19 с. 44. **Чайковський І.** Українські періодичні видання за німецької окупації, 1941–1944 // Гомін України – Література і мистецтво. – 1966. – Ч. 7. – 16 лип. 45. **Черняков Б. І.** Періодична преса на окупованій території України [Електронний ресурс] / Б. І. Черняков // Електронна бібліотека інституту журналістики. – Режим доступу: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article& article=1648>

Романенко Т. В. Радянська преса в Українській РСР на початку Другої світової війни та в роки нацистської окупації (1939 – перша половина 1943 рр.)

В статті розглядаються особливості функціонування радянської преси в Українській РСР на початку Другої світової війни та в роки німецької окупації. Автором було розглянуто державну політику відносно засобів масової інформації в Україні в зазначений період та їх роль у радянській пропаганді. Проаналізовано зміни тиражів та роботи редакцій радянських періодичних видань, залежно від ситуації на фронті. Визначено, що преса СРСР в період Другої світової війни забезпечувала ідеологічну підтримку радянській владі в тилу і на окупованих територіях.

Ключові слова: преса, газети, Друга світова війна, інформація.

Романенко Т. В. Советская пресса в Украинской ССР в начале Второй мировой войны и в годы нацистской оккупации (1939 – первая половина 1943 гг.)

В статье рассматриваются особенности функционирования советской прессы в Украинской ССР в начале Второй мировой войны и в годы немецкой оккупации. Автором рассмотрена государственная политика касательно средств массовой информации в Украине в данный период, а также их роль в советской пропаганде. Были проанализированы изменения тиражей и работы редакций советских периодических изданий, в зависимости от ситуации на фронте. Определено, что пресса СССР в период Второй мировой войны обеспечивала идеологическую поддержку советской власти в тылу и на оккупированных территориях.

Ключевые слова: пресса, газеты, Вторая мировая война, информация.

Romanenko T. V. The Soviet press in the Ukrainian SSR at the beginning of the Second World War and during the German occupation (1939 – first half of 1943)

In article the features of functioning of Soviet press in the Ukrainian SSR at the beginning of World War II and during the German occupation are considered. The author examined soviet state policy concerning to mass media in Ukraine during those period and their role in the Soviet propaganda on the territory of Ukrainian Soviet Republic. Were analyzed changes in circulations and work of editorial offices of Soviet periodicals, depending on the situation at the front. It is detected that during the Second World War the soviet press provided support of the soviet power on the rear and at occupied areas.

Keywords: the press, newspapers, Second World War, information.

Стаття надійшла до редакції 6.11.2012 р.

Прийнято до друку 29.11.2012 р.

Рецензент – д. іст. н., проф. Потильчак О. В.